

TEŽAVNA JEZIKOVNA DEDIŠČINA ALI RAZLIČNE IDENTIFIKACIJE Z REZIJAŠČINO IN KULTURNO DEDIŠČINO REZIJE¹

Marjetka Golež Kaučič

Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU

Novi trg 2, 1000 Ljubljana

marjetka.golez-kaucic@zrc-sazu.si

Povzetek

Prispevek obravnava rezijansko narečje kot kompleksno jezikovno in kulturno dediščino, ki je neločljivo povezana z vprašanjem identitete rezijanske skupnosti. Na eni strani se ukvarja z interpretacijo rezijanščine kot slovenskega narečja in dela slovenske kulturne dediščine, na drugi pa predstavlja prizadevanja, da bi jo opredelili kot samostojen jezik in izraz samostojne etnične identitete. Članek analizira diskurze v medijskih in političnih besedilih, hkrati pa obravnava tudi vlogo pesemskega izročila in intertekstualnosti ljudskih balad pri oblikovanju kulturnih identitet. Poseben poudarek je namenjen vprašanju, kako se jezik in folklor prepletata v procesih identifikacije, izključevanja in ideoloških razmejitev.

Ključne besede: rezijansko narečje, kulturna dediščina, identiteta, narečje in jezik, kritična diskurzivna analiza, balade

¹ Članek je nastal v okviru projekta *Teža preteklosti. Dediščina večkulturnega območja: primer Kočevske*, št. J6-4612, in raziskovalnega programa *Folkloristične in etnološke raziskave slovenske ljudske duhovne kulture*, št. P6-0111, ki ju sofinancira Agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

1. Uvod

V članku *Singing the other: singing in two languages and code-switching/stitching* (Golež Kaučič 2020), je že bila obravnavana uporaba rezijanščine kot vernakularnega jezika (vernacular language, Steenwijk 1992) v povezavi z ljudskim pesemskim izročilom. V njem smo se ukvarjali s prestopi iz narečja v drug jezikovni kod in z vprašanjem identitete, ki jo temeljno določa tudi uporaba določenega jezikovnega koda. Prav tako smo preučevali, kako pomembno je narečje za Rezijane, a smo raziskavo osredinili na tisti del Rezijanov, ki rezijanščino razumejo kot narečje slovenskega izvora, zato je uporaba narečja kot edinega jezika manjšinskega kolektiva, znotraj drugega jezika in druge države, drugih političnih enot sredstvo identifikacije s skupnostjo (Luckmann 1991, 797), ki jo definira prav uporaba rezijanskega narečja.

V tem prispevku se bomo ukvarjali z vprašanjem različnih dojemanj rezijanskega narečja in kulturne dediščine Rezije. Preučili smo zbir besedil, ki se pojavljajo v določenem kontekstu o določeni temi in z določenim namenom. To so tri novinarska besedila, objavljena v *Primorskih novicah* in v *Primorskem dnevniku*, ki razpravljajo o zanikanju rezijanske identitete kot slovenske. Analiza pokaže, da sta rezijansko narečje in folklorna dediščina (pesemska, pripovedna in plesna) nedvomno sredstvo individualne in kolektivne kulturne identitete ter tudi politične. Za analizo gradiva v prvem delu referata smo uporabili metodo kritične diskurzivne analize (van Dijk 1993; Fairclough 1992 a, b), za drugi del, v katerem smo analizirali rezijansko, slovensko in kočevsko balado *Lepa Vida*, pa metodo analize folklornega teksta in intertekstualnosti.

Preučili smo argumente, ki jih je nanizal Alberto Siega, predsednik društva Identità e Tutela Val Resia, v intervjuju z novinarjem Petrom Verčem za *Primorski dnevnik* leta 2011 in nato še poročanje novinarjev *Primorskega dnevnika* iz leta 2017 in 2024, ko je društvo na Organizacijo združenih narodov za kulturno dediščino (UNESCO) naslovilo zahtevo po zaščiti rezijanščine kot samostojnega in ne manjšinskega jezika v Italiji.

2. Rezija in rezijansko narečje

Rezija je del ozemlja s slovensko manjšinsko etnično poselitvijo, ki je danes upravno del italijanske države. Dolina Rezije leži v severovzhodnem delu Furlanije - Julijske krajine: to je predalpska dolina, ki se razteza 20 km zahod-vzhod, po njej pa teče proti zahodu potok Rezija, ki se izliva v reko Belo. Na vzhodu jo zapira gorski masiv z najvišjim vrhom Visoki Kanin (2587 m), ki označuje mejo med Italijo in Slovenijo. Rezijani živijo v naslednjih naseljih: Na Bili / Bilä (italijansko San Giorgio), Ravanca (Prato), Njiva (Gniva), Osojane (Oseacco) in Solbica (Stolvizza). Zgodovina Rezije je bila zelo turbulentna, če omenimo samo nekaj dejstev, ki jih navajata Dapit (2001, 31-33) in Valentinčič (2016, 403). V 16. stoletju se je začelo izrazitejše sezonsko izseljevanje iz Rezije, ki je trajalo vse do pred nekaj desetletij. V 19. stoletju je dolina postala eno najrevnejših območij v Furlaniji. Leta 1797 je tudi Rezijo za približno sedem mesecev zasedla francoska vojska. Ko pa je skupaj z Benečijo in Furlanijo ponovno prišla pod avstrijsko oblast, je ta leta 1815 uvedla Lombardsko-beneško kraljestvo. Prebivalci so se kljub temu na plebiscitu leta 1866 odločili za priključitev Kraljevini Italiji, zato je večinski in uradni jezik italijanščina (furlanščina), rezijansko narečje pa je postalo jezik manjšine. Usoda Rezije med fašizmom je bila enaka kot usoda ostalega s slovenskim prebivalstvom poseljenega ozemlja v Italiji. Valentinčič omenja, da se je med drugo svetovno vojno in predvsem hladno vojno v Reziji, enako kot v Benečiji, vzpostavila izrazita protislovenska gonja, kjer je protislovenskim organizacijam slovensko identiteto uspelo izenačiti s komunizmom in terorizirati prebivalstvo z grožnjo o nevarnosti z vzhoda (2015, 88). Republika Italija vse do sprejetja zaščitnih zakonov v letih 1999 in 2001 ni priznavala, da v Videmski pokrajini (Reziji) živi „slovenska jezikovna manjšina“ (termin, kot ga uporablja italijanska zakonodaja), temveč je govorila o različnih skupnostih slovanskega izvora. Prav nasprotovanje temu, da bi v Videmski pokrajini priznali obstoj slovenske manjšine, je bil razlog, da je bil zaščitni zakon za slovensko manjšino sprejet šele leta 2001, čeprav se je o tem razpravljalo že vse od leta 1947.

Zaradi upravne, mejne ločenosti in naravnih danosti, saj je dolina obkrožena z gorami in je bila dostopnost do doline težka, se prebivalstvo ni imelo možnosti naučiti knjižne slovenščine, ampak je materni jezik ohranilo le na narečni ravni (Šekli 2000, 125-130). Šole v Reziji so bile vedno izključno italijanske, inkulturacija je bila italijanska in zato so kljub uporabi slovenskega narečja razvijali italijansko državno zavest (Valentinčič 2014, 2015, 2016).

Rezijansko narečje nedvomno sodi med tista narečja slovenskega jezika, ki so od slovenskega knjižnega jezika najbolj oddaljena in zato povprečnemu govorniku slovenščine, morda z izjemo govorcev geografsko bližnjih narečij primorske narečne skupine, težko razumljiva. Rezijanska stvarnost pa po drugi strani velja za zelo arhaično in eksotično, zaradi česar je v osrednjeslovenskem prostoru zelo cenjena, neprimerno bolj kot v italijanskem, v katerem je dokaj neznana.

Rezijani so bili zaradi obrobne lege in politike izolirani od slovenščine in niso bili aktivno vključeni v zgodovinske dogodke, ki so do leta 1918 privedli do enotnega knjižnega jezika, ki je postal osnova za ustvarjanje slovenščine v okviru nacionalne kulture in identitete. Rezijani uporabljajo le narečno obliko slovenščine in ostajajo vezani na rezijansko narečje (domači jezik). V njem so ustvarjali neprecenljivo ljudsko izročilo: pravljice, balade, ljudski ples in glasbo (Matičeto 1973; Strajnar 1997).

Raziskovalci so raziskovali narečje kot del identitete posameznika ali skupine (Giddens 1992) v okviru prehoda iz globalnega v lokalno (Robertson 1995). Narečje je tesno povezano z ljudskim izročilom in kot tako lahko ponudi odgovore na vprašanja o lokalnih in standardnih idiomih, registrih rabe, spremembah v sprejemanju (Pound 1945, 1989; Botkin 1949; Widdows 2012) in odnos med narečjem in folkloro kot geolingvistično in folkloristično vprašanje (Voigt 1995) ali kot etnolingvistično vprašanje, ki narečje obravnava kot umetniško obliko govorjenega jezika (prim. še Golež Kaučič 2021).

Lahko trdimo, da je takšen odnos med folkloro in narečjem intrinzičen, podoben poudarek pa dajejo tudi folkloristi evropskih in svetovnih nacionalnih tradicij. Leta 2019 se je naša informatorka, pesnica in pevka ljudskih pesmi in balad Silvana Paletti pogovarjala z nami v rezijanskem narečju, vendar je pri tem mešala standardno slovenščino, italijanske besede in ves čas menjavala kodo. Pela pa je samo v rezijanskem narečju in tudi pesmi piše v rezijanskem narečju. Povedala nam je, da je njeno rezijansko narečje njen dom, kjer je lahko to, kar ne bi mogla biti v italijanski večini. Njeno petje, govorjenje in pripovedovanje je primer, kako pomemben je jezik za lokalno in nacionalno identiteto ter kako je to uporaba proti italijanski politiki, ki je asimilatívna. A v njenem govoru (z uporabo italijanskih, slovenskih besed) je mogoče videti mešanje treh identitet: italijanske, rezijanske in slovenske. Z nami, ki smo prišli z druge strani Kanina, je uporabila tudi nekaj standardnega knjižnega slovenskega jezika – uporabila je izraz „ta Buški“ – tisti, ki prihajajo iz Bovca (glej Golež Kaučič 2021, prim. še. Dapit 2013).

O rezijanskem narečju kot slovenskem so pisali med drugimi Jan Potocki, Izmail I. Sreznevskij, Jan Baudouin de Courtenay, Fran Ramovš, Tine Logar, Pavle Merku, Rosanna Benacchio, Roberto Dapit, Han Steenwijk, Matej Šekli. Poudarili so, da so v rezijanščini osnovno besedje, slovnična zgradba in glasovna podoba slovenski (Dapit 1995; Ramovš 1935, 30–41; Steenwijk 1992; prim. še Negro 2013).

Treba je poudariti izjemno kompleksnost in pomen jezika (vseh jezikovnih kodov) v človeških družbenih interakcijah. Prav zato sta jezik in identiteta tesno prepletena, pri čemer ima jezik pomembno vlogo pri oblikovanju kulturne identifikacije in občutka lastne identitete. Empirične raziskave kažejo, da sta tekoče znanje jezika in kulturna identiteta medsebojno povezana z vidika procesa akulturacije (Kmiotek 2017). Znanstvene raziskave so preučevale medsebojne povezave med jezikom, kulturo in identiteto, zlasti v večkulturnih okoljih, kjer jezikovni stik oblikuje kulturno identiteto (Rizzo 2008). Sociolingvistične raziskave so poudarile načine, kako sta raba jezika in jezikovne različice tesno povezani z družbeno identiteto, dinamiko moči in odnosi med skupinami. Izbira jezikovne različice ali narečja lahko na primer služi kot označevalec socialne, etnične ali regionalne pripadnosti in oblikuje dojemanje posameznikove kompetence, socialnega statusa itd. (Korneeva et al., 2019). Uporaba jezikovnega koda je torej simbol identitete.

3. Rezija dveh skupin in identitet

Imamo torej dve skupini ljudi, kjer so vsi identitetno povezani z rezijanskim dialektom in folklorno oziroma kulturno dediščino, a sta idejni izhodišči, iz katerega ti identiteti izhajata, popolnoma nasprotujoči si.

1. Skupina ljudi, ki živi v Reziji in se identificira z rezijanskim jezikom praslovenskega, ne slovenskega izvora, in kulturo kot posebno, arhaično ter brez povezave s slovenskim jezikom in kulturo (koncept izoliranega jezikovnega otoka in namišljene posebne narodne skupnosti v Italiji).
2. Skupina ljudi, ki živi v Reziji in se identificira z rezijanskim narečjem in rezijansko kulturo v povezavi s slovensko kulturo in jezikom (koncept kulturnih in jezikovnih povezav znotraj manjšinske slovenske skupnosti v Italiji).

Dejan Valentinčič v več člankih (2015, 2016) in v knjigi *Slovenci v Reziji* (2024) obravnava vprašanje rezijanske identitete s političnega, zgodovinskega in pravnega vidika (Valentinčič 2016). Opozoril je na velika protislovja in konflikte med obema ideološkima skupinama. Meni, da:

Prebivalstvo v tej dolini se tako zaradi naravnih danosti kot politične zgodovine ni narodnostno razvijalo v okviru ostalega slovenskega „etničnega ozemlja“, ampak ločeno. Del prebivalstva se tako danes priznava za del slovenskega kulturnega prostora, del pa to kategorično zavrača ter svoj izvor in identiteto interpretira v drugih okvirih. Med obema idejnima skupinama v majhni dolini prihaja do hudih nasprotovanj in konfliktov, ki so prerasli tudi že v nasilje (Valentinčič 2015, 88).

Šekli pa ob analizi rezijanskega narečja poudarja, da prav zato, ker Rezijani niso imeli povezav s slovensko jezikovno in narodno skupnostjo, niso mogli razviti nacionalne identitete, niti slovenske niti italijanske, zato so razvili lokalno identiteto (2015).

Poskušali bomo poiskati vzroke za ta dualistični pogled na izvor rezijanskega narečja, ki je konfliktne napetosti v skupnosti, ki se popolnoma identificira z narečjem, za katerega seveda želi zaščito in se bori za njegovo ohranjanje (držet orë noše rëči, prim. Badur 2012), povzročal ne le v preteklosti, temveč jih povzroča še sedaj, a kljub skupnemu dialektu ne najde skupnega jezika. Jezik, jezikovna identiteta in njuno pretresanje so izpostavljeni in ključni elementi identifikacije pri pripadnikih manjših ljudstev, ki so v svoji zgodovini doživljala etnične in lingvistične blokade ter raznarodovalne ukrepe, pri tistih deželah, ki so izgubile svojo nacionalno neodvisnost ali so šele na poti do nje, in so svojo nacionalno pripadnost razvijale v okviru drugih političnih enot (Luckmann 1991: 797). V izbiri jezika odsevajo socialni, kulturni in politični konteksti. Kaj pa se zgodi, ko se nekdo identificira z mikrojezikom ali narečjem ozke doline, ki mu ne priznava narečnosti, temveč prav na njem gradi jezikovno, kulturno in narodnostno identiteto, ki odklanja vpliv naroda, ki ga očitno podcenjuje, ker sodi v manjše evropske narode? Kako razumeti trmasto vztrajanje na staljšču, da rezijanščina nima nobene povezave s slovenščino, da ni eno od njenih narečij, temveč je arhaični tisočletni jezik, ki ima nekaj značilnosti slovanskosti, a nikakršnih slovenskih prvin? Po drugi strani pa obstaja skupina ljudi, ki se identificira z rezijanščino kot z vernakularnim jezikom ali enim izmed slovenskih narečij. Obe skupini bivata in ne sobivata znotraj manjšinske skupnosti v Reziji in se med seboj ne pogovarjata, kljub temu da obe negujeta

in spoštujeta rezijansko kulturno izročilo. Ali je torej identifikacija z jezikom doline povezana z identifikacijo z državljanstvom, ki pa je italijansko in prav zaradi tega odklanja vse, kar je slovenskega? Je še vedno navzoče pojmovanje Slovencev kot manjvrednega naroda in je to povezano tudi s fašizmom in njegovimi odsevi še danes?

4. „Mi, Rezijani, smo narod zase

Alberto Siega, predsednik združenja Identità e Tutela Val Resia, je v pogovoru z novinarjem Petrom Verčem za Primorski dnevnik (Verč 2011) v italijanščini prikazal temeljna stališča, s katerimi utemeljuje rezijansko identiteto in jezik kot izolirana od vseh kulturnih in jezikovnih stikov s slovenščino in Slovenci.

Ob tem se je pokazalo, da lahko iz njegovih utemeljevanj izluščimo kar nekaj konceptov, ki jih lahko analitično diskurzivno predstavimo glede na kritični pristop, ki se kaže v pojmovanju odnosa med jezikom in družbo ter analizo in analiziranimi praksami (Fairclough in Wodak 1997, 258–259). Prav v publicističnih, a tudi etnografskih delih se pokaže nedeljiva povezava med besedilom, govorcem in družbenim kontekstom. Van Dijk meni, da se je treba osredotočati na to, kateri jezikovni, spoznavni in družbeni dejavniki vplivajo na proces oblikovanja in sprejemanja besedila. Ugotavlja torej, kako kognitivni modeli vplivajo na razumevanje in produkcijo besedil (van Dijk 1985b, 6–7; 1998), pri tem pa koncept kognicije razume kot vezni člen med strukturo diskurza in družbeno strukturo.

Ideološki: Enačenje Rezijanov s Slovenci je po njihovem zgodovinska krivica. S Siego smo se pogovarjali v italijanščini. Kdaj ste spoznali, da se Slovenci zanimajo za Rezijo – vi bi rekli, da se je pollaščajo? „Že v šestdesetih letih, ko je Milko Matičetov prišel snemat ljudske pripovedi, pravljice in glasbo. Že takrat se mu je skupinica domačinov uprla. No, jaz mislim, da moramo biti Matičetovu vseeno hvaležni. Zbral je veliko gradiva, ki bi se drugače porazgubilo. A kar je zbral, je žal nepošteno uporabil.“ (Verč 2011)

Ideološki diskurz je črno-bel in se opira na etične, moralne in osebne razloge. V ideološkem diskurzu ni analize in systemskega razlikovanja, temveč le polarno razločevanje med „pravilnim“ in „zgrešenim“ in v ideološkem jedru je zgolj vrednostna sodba, ki je popolnoma nespremenljiva (prim. Grgič, 2016).

Norman Fairclough (1992a, 26) ideologijo definira kot konstrukcijo pomenov, ki pripomorejo k nastajanju, reprodukciji in spreminjanju razmerij dominacije. Alberto Siega je v pogovoru dejal, da je „Milko Matičetov ukradel rezijanske pesmi in pripovedi“ (Verč 2011), kar bi lahko bila fetišizacija narečja, lastne kulturne dediščine (pesmi, pripovedi, glasba in ples) in lastninjenje dediščine. Matejka Grgič zapiše: „V osnovi fetišizacije so po sledeh psihoanalize odkrili strah pred izgubo; fetiš naj bi deloval kot obrambni mehanizem, čeprav hkrati ravno sam ustvarja to izgubo, saj vodi v kolaps reference (Metz 1974)“ (Grgič 2016 74). Thomas Sebeok pa fetiš definira kot „nadnaraven znak, 'napačen odziv'“ (Sebeok 1994). Rezijanščina, razumljena kot identitetni fetiš ali ideološki fetiš, kaže na globoko nasprotovanje uvrstitvi rezijanščine med slovenska narečja, vendar je v tem primeru destruktivna, ker izključuje interakcije in vnaša razkol v skupnost.

Jezikovno-narodnostni: Siega nasprotuje slovenskemu izvoru narečja: „*V sebi imamo izvirne gene Slovanov. Slovani so se razvejili v razne narode, a mi se nismo. Rezijanščina ni slovensko narečje.*“ (Verč 2011). Argumentacija na podlagi izbranih znanstvenih dokazov, vzeti iz konteksta in ki so enostransko tolmačeni, da njihovo trditev potrjujejo. „*To trdijo tudi ugledni raziskovalci, kot je bil na primer Baudouin de Courtney, ki je sestavil slovar štirih rezijanskih narečij in vodil dveurni tedenski tečaj rezijanščine na univerzi v Sankt Peterburgu. Tudi Hamp s čikaške univerze pravi, da je rezijanščina jezik, ne pa narečje; tako kot tudi profesor Duličenko, ki je izjavil, da je rezijanščina arhaičen jezik, nikakor slovensko narečje.*“ (Verč 2011)

Pojasnjevanje jezikovne in narodnostne identitete je torej v Reziji ideološko vprašanje, ki ob tem služi tudi dnevno-političnim potrebam. Za svoje argumente proti slovenskosti narečja uporabljajo tiste znanstvenike, ki so zaradi nerazumevanja slovenskega jezika razmišljali o slovanskosti narečja ali pa govorili o narečju kot t. i. mikrojeziku (npr. Duličenko 1981); a potem mora obstajati tudi makrojezik, ki pa je slovenščina (Šekli 2015; Golež Kaučič 2020). Tezo o ruskem izvoru, ki je sicer še vedno živa, je deloma zamenjala razlaga, da je rezijansko narečje samostojen arhaični slovanski jezik, Rezijani pa so posebno ljudstvo, kar zastopa tudi Siega. Pri tem obširna znanstvena literatura o rezijanskem narečju (na primer Dapit 1995; Ramovš 1935; Steenwijk 1992 i dr.) očitno nima nobenega vpliva na te, ki se z znanstvenimi spoznanji ne želijo strinjati. Matejka Grgič, ki uporablja za jezik in narečje izraz idiom, meni, da pri ideološki opredelitvi narečij „kot nekaj 'drugega', kar je zunaj celovitosti jezika,

je seveda ta, da se s časom razvije percepcija, da nekatera narečja niso (več) del nekega jezikovnega kontinuuma, temveč samostojne jezikovne entitete – torej jeziki. Narečja pridobivajo status samostojnih jezikov na podlagi političnih in ekonomskih interesov, ne pa jezikoslovnih dognanj; pridobivanje tega statusa pa ima nato še nadaljnje politične in ekonomske učinke, ki prav tako presegajo samo raven jezikovnih pojavov. Ko se narečje izloči iz njemu nadrejenega jezikovnega koda, ki ga predstavlja knjižna slovenščina in tudi druga slovenska narečja, se zgodi tudi ideološki preobrat in drugačna percepcija skupnosti. (Grgič 2016, 62)

Siega uporabljajo ideološko zaznamovano uporabo idioma in namesto narečja uporabi izraz rezijanski jezik, kar pa pomeni, da ga izdvaja iz slovenskega jezikovnega kontinuuma, kar pa pomeni, da zanika povezavo s slovenskim jezikom, s tem pa tudi kakršnokoli povezavo s slovensko kulturo in identiteto.

Dapit meni, da:

Neracionalnost stališč določenega dela prebivalstva, ki ne priznava slovenskega izvora, kaže, da je najgloblji dejavnik tega obnašanja mogoče podzavestni asimilacijski nagon. Asimilacija širšemu okolju pomeni približevanje italijanskemu svetu, mogoče tudi rešitev problema drugačnosti, ki je zelo verjetno pretežno breme v današnji družbi. Iz tega zornega kota je zanimiv odnos do pisnega jezika, ki povzroča celo vrsto reakcij. (2001, 69)

5. Mitologizacija narečja in kulture ter strah pred izgubo identitete

Rezijani močno doživljajo svoj občutek lokalne pripadnosti, individualnost jezikovnega izražanja pa je pri vsakem posamezniku zelo izrazita (Dapit 2015, 305). Rezijani imajo vedno možnost pisave v štirih govorih in standardna rezijanščina združuje njihove najpogostejše značilnosti, a je Rezijanom še vedno tuja, zato vsak raje uporablja svojo (pisno) različico (Dapit 2001). Dokler ostane rezijanščina le ustno sredstvo, se vsi Rezijani strinjajo z njeno rabo, v zvezi s pisnim jezikom pa nastajajo nasprotujoča si stališča, ki pomenijo tudi določeno ideološko in politično opredelitev, kar pa izhaja iz neločevanja etničnosti in državnosti. Vendar je bilo treba normirati narečje, saj je npr. Silvana Paletti uporabljala italijansko pisavo, ki pa ni omogočala tipičnih gramatikalnih znamenj, ki so značilna za Rezijo pa tudi za slovenski jezik. Sergio Chinese, ki pripada skupini, ki rezijanskega narečja ne uvršča med slovenska,

je v njem napisal (prevedel) več knjig nabožnega značaja, tudi berila, ki se jih bere v cerkvah, vendar je za njegov črkopis značilno, da nima systemskega zapisa. Za projekt normiranja rezijanščine je zaslužen Han Steenwijk, ki je leta 1994 izdal pravopis *Tö još rozajansk pisanjě, Ortografia resiana* in leta 1999 prvi zvezek slovnice (samostalnik) z naslovom *Grammatica pratica resiana. Il sostantivo*. Obe deli sta izšli v Padovi pri založbi CLEUP. (Dapit 2015, 304)

Dapit meni, da so „Rezijani nekako rešili svoj kritični položaj s tem, da so razvili močan občutek pripadnosti samim sebi, vprašanja o njihovem izvoru pa so še danes obarvana z mitičnimi odtenki, po katerih naj bi bili Rezijani nekega drugega slovanskega eksotičnega izvora, ne pa slovenskega.“ (Dapit 2015, 208–209)

Kulturni stiki med Rezijo in Slovenijo v obliki kulturnih sodelovanj (npr. koncert slovenskih filharmonikov ob obletnici Folklorne skupine Val Resia (Gruppo Folkloristico Val Resia), leta 1988, gostovanja te skupine v Ljubljani idr.) pa so prispevali k večanju zavesti o tem, da imata rezijansko narečje in knjižna slovenščina veliko skupnih potez, zato se je začel upoštevati „slovenski črkopis“², kar pa je spet privedlo do razkola med obema rezijanskima skupnostma.

Iz tega izhaja tudi neracionalna in ideološka bojazen, da bi prek učenja rezijanskega narečja v šolah začeli kasneje poučevati slovenski jezik in bi rezijanščina izginila³, saj sta občina Rezija in Kulturno društvo Rozajanski Dum podpirala tiskanje učnega gradiva za šoloobvezne otroke v normiranem jeziku. A tudi otroci so raje sprejeli svojo lastno lokalno pisno različico kot pa standardno normo. Jezik in identiteta posamezne vasi sta močnejša od povezovalne jezikovne norme (prim. Dapit 2001). V intervjuju se izkaže ponovni strah pred izgubo jezikovne identitete.

2 Treba je še povedati, da črkopis, ki ga je pripravil Han Steenwijk ni „slovenski črkopis“, ampak gre za samostojen, ločen črkopis, ki ga je Steenwijk pripravil posebej za zapisovanje rezijanščine. Steenwijk za zapisovanje glasu c uporablja črko c, kar je enako kot v slovenščini (v italijanščini se glas c zapisuje s črko z), zato so ga nasprotniki ideje, da je rezijansko narečje slovensko, označili za „slovenski črkopis“. Chinesejev črkopis tako glas c zapisuje s črko z.

3 Pojavljale so se ideje, da bi se šola na Ravanci preoblikovala v dvojezično šolo (pri nekaterih je za to prevladoval interes ohranjanja jezika in kulture, ali pa, da bi se šola tako lažje ohranila navkljub majhnemu številu otrok, saj bi bila zaščitena kot šola etnične manjšine). Ob tem je bilo predlaganih več modelov dvojezičnosti. Pojavila se je tudi ideja, da bi se v vrtcu in prvem razredu poučevalo v narečju, v drugem razredu pa v knjižni slovenščini. To za nasprotnike povezav med rezijanskim narečjem in slovenščino ni bilo sprejemljivo, zato je uvajanje dvojezične šole ostalo le pri namenu.

S čim niste bili zadovoljni? „Z vsiljevanjem. Čeprav je v tretjem odstavku drugega člena zapisano, da so rezijanščina ter narečja v Terski in Nadiški dolini posebnost, 16. člen predvideva poučevanje slovenščine na vseh šolah. Na tej osnovi bi tudi v Reziji začeli poučevati rezijanščino.“ Kaj pa je narobe s tem? „Nič nimam proti temu, da se poučuje rezijanščina. Toda čez nekaj let, ko članov našega društva ne bo več, bodo mladim, ki ne poznajo zgodovine Rezije, zlahka vsilili slovenščino namesto rezijanščine.“ Kaj pa če bi vam zagotovili, da v Reziji ne bodo poučevali slovenščine, ampak samo rezijanščino? „Saj bi načeloma še šlo, toda morate vedeti, da v Reziji ni več otrok. Letos jih z osnovne šole gre 12 ali 13, vpisali pa naj bi se največ trije. Čez nekaj let bo vsak razred štel po dva ali tri učence. Bo sploh še šola? Brez zakonov in brez napisov se je rezijanščina ohranila 1400 let. Če jo hočemo ohraniti, torej rešimo rezijansko ljudstvo, ki izginja. Otrok ni, družine se izseljujejo...“ (Verč 2011).

Pavle Merkù in Milko Matičetov menita, da nikjer drugje na ozemlju slovenske poselitve ni območja, kjer bi bili prebivalci s tako visoko kulturno in jezikovno zavestjo ter navezanostjo na geografski prostor (Komac 1987; Merkù 2004). To priča o izredni ukoreninjenosti rezijanskega človeka, ki jo lahko opazimo v vseh obdobjih njegovega življenja, zato se zdi, da je bojazen pred slovensko kulturno in jezikovno dominacijo popolnoma neutemeljena, hkrati pa del prebivalstva Rezije ne izraža bojazni pred italijansko kulturno in jezikovno dominacijo.

Politični in identitetni: Menijo, da se slovenska politika preveč vmešava v t. i. rezijansko vprašanje. „Slovenski premier je pri Združenih narodih v Ženevi protestiral, da je treba javne napise v Reziji spremeniti in jih zapisati s slovensko pisavo. Preseneča me to slovensko vmešavanje, preseneča pa me tudi to, da ne naša dežela ne naša država ne reagirata.“ Gre za slovensko vmešavanje glede zapisovanja rezijanščine in da slovenščine ne zna brati nihče, le tisti, ki so se je naučili v Sloveniji, da je Rezija ozemlje, kjer živi slovenska skupnost. Rezijani čutimo, kot če bi bili narod zase. Niti Mussolini nam ni vzel naše identitete. „Nimamo kaj opraviti s Slovenijo. Mi smo narod zase.“ (Verč 2011).

Čeprav trdijo, da imajo dvojno identiteto, kjer je ena državna, to je italijanska, druga pa lokalna – rezijanska, so predvsem Rezijani.

Odnos do Drugega: Sami želijo ostati le Rezijani, bojijo se, da bodo mladim, ko njih ne bo več, namesto rezijanščine vsiljevali slovenščino in da bodo oni *drugi* razvrednotili rezijansko kulturo, tako da bi jo podredili slovenski. Ti *drugi* so torej Rezijani na nepravi strani jezikovne identitete. Nerazumevanje slovenskega jezika in zavračanje, da bi ga razumeli ali se ga naučili, pa je pravzaprav tisto, kar poudarja, da gre za ideološki diskurz, kjer so argumenti kot aksiomi, ni kritične analize oz. distance, ustvarja se dualizem „mi“ proti „oni/drugi“, pri čemer prvi predstavljajo pozitivni, drugi pa negativni pol, ni prostora za protiargumente (Grgič 2016). Gre torej za identifikacijo z dvema razsežnostma: nesprejemanje drugega in celo sovraštvo do drugega. Luiga Negro, predsednica Muzeja rezijanskih ljudi in članica kulturnega društva Rozajanski Dum, je neutrudna glasnica dejstva, da je rezijansko narečje izvorno slovensko, da so del slovenske manjšine v Italiji in da so Slovenci. To pa nasprotniki generativno zavračajo. Nesprejemanje drugega je celo prešlo v eskalacijo sovraštva:

Menda je Luigia Negro prejela nekaj anonimk in smrtnih groženj ... „*Dajte no, člani našega društva tega ne delamo.*“ Zakaj bi si to izmislila? Morda ji je grozil kdo, ki ni član vašega društva ... „*Tega ni mogoče izključiti. Veste, starejši ljudje so doživeli vojne grozote, ko je v Reziji deloval IX. korpus, zato nosijo nekaj tedanjega sovraštva v sebi. Mi, kasneje rojeni, tega nimamo.*“ (Verč 2011)

Ideološki in politični diskurz potrjuje tudi zgoraj navedena izjava Siega, ki izdvaja celo domnevne zločine partizanov, fašizma, ki je bil ideološka podstat sovraštva do Slovencev, pa sploh ne omenja. V času fašizma je bilo v Italiji močno navzoče raznarodovanje, čeprav je bilo v Reziji manj intenzivno kot po drugih območjih slovenske poselitve, zaradi nejasno izražene identitete Rezijanov.

Alberto Siega je na koncu intervjuja, ko je bil zaprosen, naj pove, kako se v rezijanščini reče hvala lepa in nasvidenje, spregovoril takole: „*Bhunälunite, sbuhän.*“ Obe imata podoben izgovor in pomen tudi v drugih slovenskih narečjih in slovenskem jeziku.

Opređeljevanje rezijanske identitete kot etnično neslovenske in narečja kot samostojnega jezika kot neslovenskega se je nadaljevalo tudi po intervjuju Siega za *Primorski dnevnik*, leta 2011, saj je leta 2017 *Primorski dnevnik* poročal, da je predstavnik politične stranke Forza Italia Roberto Novelli v deželnem svetu poskušal izločiti Rezijo ter Nadiške in terske doline iz deželnega zaščitnega zakona za Slovence. Pristojna komisija deželnega sveta je glede tega kot prvemu prisluhnila Albertu Siegi, predstavniku združenja, ki pravi, da rezijanščina in Rezijani nimajo nič skupnega s slovenščino in Slovenci. Siega je menil, da bi UNESCO (Organizacija združenih narodov za kulturno dediščino) morala posebej zaščititi rezijanščino kot ogrožen jezik, še posebej pred Slovenci. Unescov uradni seznam zaščitenih jezikov opredeljuje, da ima rezijansko narečje slovenski izvor (mednarodna klasifikacija ISO 639-3, koda SLV, kar pomeni slovenščina), a Siega se s tem ne strinja. Unesco klasificira rezijanščino kot *language* in pomen tega strokovnega termina je v angleški znanstveni literaturi drugačen kot v italijanščini (*lingua*) ali v slovenščini (*jezik*). V strokovni literaturi, pisani v angleščini, je nekoliko drugačen pomen besede *dialect*⁴ (ki ne pomeni *dialetto* ali narečje v našem smislu). Občina Rezija, ki je leta 2017 podpirala Siego in člane društva Identità e Tutela Val Resia, očitno bolj kot predstavnike Rozajanskega Duma, je gostila ruske antropologe, ki skušajo dokazati ruski izvor rezijanščine.⁵

Očitno je, da to združenje nadaljuje z akcijo popolnega uveljavljanja rezijanščine in rezijanske kulturne identitete ter dediščine kot samostojnega jezika. Leta 2024 je *Primorski dnevnik* poročal, da je združenje Identità e Tutela Val Resia, ki si, kot trdijo, prizadeva za zaščito rezijanske kulturne identitete in dediščine, a ne v okviru ukrepov za zaščito slovenske kulture, jezika oz. narečij, poslalo poziv Unescu. Tudi v svojem pozivu Unescu opozarjajo, da jih država Italija ni zaščitila. V tem času je dobilo odgovor od Organizacije združenih narodov (OZN) za kulturno dediščino. Posebni poročevalci OZN so po prejemu pritožbe združenja Identità e Tutela Val Resia zaradi domnevne pomanjkljive zaščite kulturnih in jezikovnih pravic nekaterih Rezijanov na italijansko vlado naslovili dopis s prošnjo za pojasnila.⁶

4 Beseda jezik (*language*) je splošnejša, beseda narečje (*dialect*) pa se uporablja za označevanje določene različice jezika. Poleg tega jezik vključuje pisno obliko komunikacije, beseda narečje pa se pogosto uporablja izključno za označevanje govornih različic jezika.

5 Rezija, UNESCO, slovenščina in Rusi, 2017.

6 Majovski 2024.

Nenehno izražajo bojazen pred izgubo ali celo krajo kulturne dediščine, ki je njihova lastnina ali kot piše na njihovi spletni strani Identitá tutela Val Resia:

Spodaj navajamo le nekaj od sto in več sto primerov ponarejanja in prisvajanja, ki so jih izvajali slovenski subjekti, zastopani v najrazličnejših institucijah in zato ne zunaj odgovornosti slovenske države: RTV Ljubljana, znanstveniki, etnologi, raziskovalci, specialisti, Akademija znanosti in umetnosti Slovenije, pevci, folklorne in študentske skupine, zbori in mediji (kot so *Primorski dnevnik*, *Novi Matajur* ali *Dom*), v škodo kulture, identitete in zgodovine Rezije.

Menijo, da gre za „nevredni plenilski nagon“ slovenskih institucij in posameznikov glede njihove kulturne dediščine. Ta skupina Rezijanov hoče torej tako iz superiorne kot inferiorne pozicije izničiti znanstvena dejstva v zvezi z rezijanskim narečjem, kar pomeni, da se bodo napetosti med skupinama nadaljevale in zapirale možnosti za spravo in sodelovanje.

Izhajajoč iz jezika pa se taka ideologija prenese tudi na vse kulturne fenomene, kot so pesem, pripoved pa tudi glasba, ples. Vse vsebujejo rezijanske besede, ki tematizirajo misel in duh prebivalcev in prebivalk okolja, v katerem prevladuje rezijanski idiom in so nedvomno rezijanska dediščina. Ta dediščina je pa tudi slovenska, in ker je folklor del univerzalnih kulturnih fenomenov, sodi tudi v evropski kulturni prostor.

6 Rezijanska, slovenska, evropska balada...?

V tem delu prispevka nas zanima, kako bi lahko jezikovna in vsebinska analiza rezijanskih ljudskih balad omogočila, da se poudari rezijanski izvor balad in dragocenost tega izročila. Najstarejše slovenske balade, ki so drugod danes izumrle, so bile najdene v Reziji. Na primer mitološka balada Sveti Sintilaudič (Godec pred vrati pekla z Orfejevim motivom), družinska balada Lepa Vida in zgodovinska balada Kralj Matjaž ter legendarna balada Tičica pestrna/B – legendarna balada o Jezusovi varuški, med drugim, so tako za Rezijane v celoti kot tudi za slovensko kulturno dediščino izjemno dragocene (Kumer et al. 1970, 1981; Golež Kaučič et al. 2007; prim. še Golež Kaučič 2018, 2020, 2024). Lahko bi celo rekli, da se je zaradi teh pesmi lahko ohranjal jezik manjšine, ali vstopal v jezik večine na drugačen način kot skozi druge žanre ali jezikovne kode.

Za analizo smo izbrali balado *Lepa Vida*, ki je v svoji vsebinski in formalni strukturi znana samo še na Slovenskem, in sicer na Gorenjskem in Dolenjskem – tudi med Kočevarji⁷ (Golež Kaučič 2018, 2024, 544). Motiv zvijačne ugrabitve se pojavlja tudi v pesmih drugih narodov (npr. južne Italije, Hrvaške in Zenice v Bosni in Hercegovini), čeprav ga zaznamujejo drugačne okoliščine. Kaj nam to pove? So bili stiki vendarle širši, kot se je domnevalo? Znano je namreč, da so bili tako Kočevarji kot Rezijani krošnjariji, ki so potovali po svetu in od tam prinašali različne snovi in motive, ki so se nato oblikovali v balade, in da so bili lahko tudi seznanjeni z baladnim in drugim kulturnim slovenskim izročilom.

Rezijanska *Lepa Vida* je s kar s šestimi variantami znana in posneta leta 1962 v mešano italijansko-slovenski raziskovalni skupini. Prvi fragment rezijske *Lepe Vide* je bil posnet leta 1962 v Liščaci in je bil tudi podlaga, na kateri so nato našli še druge variante pesmi *Lepa Vida*. (SLP⁸ 244/8, GNI M 25.465).

Na podlagi tega je nastal dokumentarni film *Deveta dežela* (Uroš Krek in Zmaga Kumer, arhiv GNI SK000009RezijaDevetaDežela), ki pa morda z naslovom kaže na mitičnost te doline in njenega pesemskega, glasbenega in plesnega izročila, kjer tudi na italijanski raziskovalni strani (v terenski ekipi iz Rima, ki jo je vodil Giorgio Nataletti) ni bilo sporno, da gre za slovensko izročilo. A treba je vedeti, da je bil to čas, ko Slovenija še ni bila politična entiteta, bila je le republika znotraj države Jugoslavije.

Dapit meni, da:

v rezijskih variantah *Lepe Vide* so poteze moškega lika, ki z zvijačo ugrabi Lepo Vido, skoraj izbrisane, ker je tu lik prvotno domnevnega črnega zamorca zamenjan z likom barkarjula „čolnarja“ ali mornerja „mornarja“. Od prvotne oblike črnega zamorca, ki se v drugih slovenskih različicah ohranja, je ostal le pomenski segment vezan na vodo oz. morje barkarjul/morner. Element morja je bilo celo zamenjan zaradi zvočnega ujemanja z goro Morjano (it. Monte Amariana, furl. Mont Marjane), kar kaže varianta iz Osojan (2017: 196).

⁷ Kočevarji ali kočevski Nemci (Gottscheer) so nekdanja nemško govoreča skupnost, ki je živela na Kočevskem, v t. i. jezikovnem otoku. Njegovo središče je bilo mesto Kočevje. Svoj jezik, južnotirolsko, delno bavarsko narečje so ob dopolnjevanju s slovenščino oblikovali v dialekt, kočevarščino, ki so jo ohranjali več kot 600 let od naselitve okoli leta 1330 vse do izselitve 1941. Več gl. Moric 2024: 441–457.

⁸ SLP je okrajšava za Slovenske ljudske pesmi, prva številka pomeni tip pesmi, druga njegovo varianto, oznaka GNI M 25.465 pa pomeni zvočni posnetek pesmi in njegovo signaturo v arhivu Glasbenonarodopisnega inštituta.

Tudi ime junakinje iz vasi Osojane je primerljivo postalo Morjanica in ne Marjanica, kot je zapisano v *Slovenskih ljudskih pesmih V* (Golež Kaučič et al., 2007). Prim. Matičetov (2005: 66), ki je zapisal, da „Dogajanje sredozemske balade o Lepi Vidi (Donna Candia, Donna Cánfura, Zogna Riin, Ta bukurana, La bella, kakor se pač kje imenuje), ugrabljeni mladi materi, je redno postavljeno k morju, zato so Rezijani mogoče kar po posluhu, brez stvarne podlage, povezali z morjem ime gore Morjane“ (2005: 66).

V tem odlomku je lokalizacija dogajanja *Lepe Vide* nedvomno prenesena iz morskega okolja v Rezijo, kar dokazuje gora Morjane in izpeljanka imena iz gore Morjanica, ki pa je bila kasneje zapisana kot Marjanica (odlomek):

Ĕ rĕkow tu-w mju: „Zakoj, Marjanica (Morjanica), ti nisi lipa tejko ta prve lita?“
„Kaku ä män bi' lipa, ko a si sjala pröso ta-dö za Marijano, čiz ta duge lihe, čiz ta širöke brajde?“ / „Zakaj, Marjanica (Morjanica), nisi lepa kot prav leta?“ „kako naj bom lepa, ko sem sejala proso doli za Marijano (Morjano), čez druge lehe, čez druge brajde?“ (SLP v/244/8).

Zdi se, da so Rezijani lokalizirali prostor, kar je v ljudskem pesemskem izročilu pogosto, in besedilo prilagodili svojemu lokalnemu kulturnemu in duhovnemu prostoru. Tudi morje je v ljudskem izročilu lahko le vodna površina, ne nujno resnično morje. Obdržali pa so vsebinsko jedro balade o zvižalni ugrabitvi, ki pa je v vseh variantah, tudi slovenskih, enako.

Dapit meni, da: „V procesu predajanja izročila so rezijanski ustvarjalci suvereno prilagajali jezik, besedila in slog svojemu narečnemu sistemu. Kljub sprejemanju izoliranih romanskih izposojenk oz. tujk vse kaže na neposredne stike z ostalim slovenskim, in zatem južnoslovanskim in mediteranskim prostorom“ (2017: 198). Glede na koncept intertekstualnosti je prišlo do medbesedilnega vplivanja med besedili, snovmi, motivi, potujočimi verzi (prim. Golež Kaučič 2003).

Norman Fairclough, teoretik kritične diskurzivne teorije, koncept intertekstualnosti razume kot „značilnost tekstov, ki pomeni, da so teksti polni odlomkov iz drugih tekstov, ki so lahko eksplicitno razmejeni ali spojeni s prvotnim tekstom. Ta jih lahko asimilira, jim ugovarja, jih ironizira in tako dalje“ (1992a, 84). Ker intertekstualna analiza tudi posreduje med jezikom in družbenim oz. diskurzivnim kontekstom, s tem zapolnjuje vrzel med besedilom in kontekstom (Fairclough 1992b, 195), kar je eden ključnih pogojev za veljavnost

analize. Medbesedilnost med rezijanskimi in osrednjeslovenskimi variantami je citatno in jedrno pomenska, kar pomeni, da je tudi to dokaz, da je rezijansko narečje slovensko. Poleg te jezikovne potrditve pa je v analizi potrjen tudi družbeni kontekst, ki odkriva vpetost pesmi v geografski in družbeni prostor Rezije. A četudi je pesem lokalizirana, je še vedno povezana z vsebinskim jedrom vseh pesemskih variant.

V naslednjih dveh odlomkih variant pesmi *Lepa Vida* gre za medbesedilno povezavo med rezijansko in dolensko varianto. Gre za skupno vsebinsko jedro, ki je zvičajna ugrabitev mlade matere. Navajamo odlomka:

Zakoj, Marjanica (Morjanica),

ti nisi lipa tejko ta prve lita? (rezijanska) SLP V/244/8.

Vida, Vida, Vida,

zakaj nis več tok lepa,

zakaj nis več tok lepa

ko si bla ta prva leta? (dolenjska) SLP V/244/11.

Nedavno objavljena knjiga *Pesemsko izročilo Kočevske* (ur. Anja Moric 2024) vključuje tudi slovenski prevod knjige nemškega avtorja Adolfa Hauffna z naslovom *Nemški jezikovni otok na Kočevskem* iz leta 1895. Hauffnovo delo temelji na konceptu izolirane nemške jezikovne in nacionalne skupnosti znotraj slovenskega jezikovnega prostora. V slovenskem prevodu so bile balade prvič objavljene v treh različicah: v kočevarskem narečju, slovenščini in nemščini. Intertekstualna in jezikovna primerjava teh različic kaže, da kočevarska skupnost ni bila izolirana, temveč so bili kulturni in jezikovni stiki s soseščino in širšim prostorom intenzivni in ustvarjalni. To je razvidno tako iz slovenskih besed v kočevarskem narečju kot tudi iz vsebinske bližine kočevarskih in slovenskih ljudskih pesmi. Posebej blizu slovenski *Lepi Vidi* je kočevska varianta št. 45, *Lepa Mare*, ki se ujema tudi z večino rezijanskih variant. Prototekst kočevarski *Primorki* je bil tako neki skupni arhetekst *Lepe Vide*, hkrati pa lahko rečemo, da so Kočevarji seveda ustvarjalno preoblikovali motivno jedro *Lepe Vide*, jo prilagodili kontekstu in življenjskim okoliščinam, v katerih so živeli, prav tako kot so počeli tudi Rezijani. Poglobljena primerjalna analiza kočevarskih in rezijanskih balad o *Lepi Vidi* bi lahko ponudila še več dokazov o kulturnem in jezikovnem prepletanju in prehajanju, vendar to presega okvir tega prispevka (gl. Golež Kaučič 2024).

Medjezikovni in medpesemski stiki z različnimi kulturami kažejo, da jezikovne skupnosti in njenega kulturnega izročila ne moremo omejiti samo na en prostor oziroma ga razumeti kot zaprt jezikovni in kulturni otok, ki je omejen z oceanom jezikovne in kulturne praznine (brez zunanjih vplivov). Jezikovna in vsebinska analiza balad omogoča vpogled v njen izvor, a tudi v procese prehajanja v drug jezikovni in kulturni prostor in njeno ustvarjalno spreminjanje. Intertekstualnost pa vendarle lahko pokaže prototekst (predlogo) in metatekst (pologo) in s tem pokaže tudi na jezikovni in kulturni vir (arhetekst), kar pa je treba najprej prepoznati in nato tudi spoštovati.

7. Sklep

Analiza publicističnih besedil je pokazala na razmerje med jezikom in kontekstom, kar je že vpeljala etnografija z analizo jezikovnih praks v naravno potekajočem kontekstu (van Dijk 1985a; van Dijk 1997, 25–27). To razmerje je oblikovano v pojmovanju odnosa med jezikom in družbo, ki se kaže v družbeno spremenljivem kontekstu. Raziskava je pokazala, da se dominacija in hegemonija ene skupnosti lahko kaže tudi v uporabi jezika, narečja in celo v zaničanju drugega – ali bolje identitete drugega. Vsi ideološki koncepti, ki smo jih izpostavili v diskurzivni analizi, so pokazali, da je povezanost med jezikom in ideologijo izjemno močna. Identiteta, tako individualna kot kolektivna, je skupek trdnih prepričanj, povezanih z ideološkimi temelji in strahom po izginjanju. Rezijansko narečje in z njim kulturna dediščina, ki iz njega izvira, torej velikokrat ne delujeta kot povezovalni prvini, temveč razdiralni.

Ob tem pa se zastavlja vprašanje, ali bi lahko bila balada kot pesemsko izročilo različnih skupin z različnimi pogledi na dialekt, tudi besedni, zgodbeni, glasbeni prostor, v katerem skozi vsebino in jezikovne elemente ter melodije vsaka skupina lahko najde lastno identitetno razsežnost. Del Rezijanov, ki rezijanščine ne razume kot slovenski dialekt, lahko v baladi *Lepa Vida* vidi zgolj lokalne elemente, druga rezijanska skupnost pa v baladi skozi slovenske besede odkriva rezijansko in slovensko identiteto. Za Slovence pa je to izjemno dragocena balada, ki kaže, da je *Lepa Vida* del slovenskega ljudskega izročila. Ohranjeno vsebinsko in jezikovno jedro potrjuje, da je to ključno besedilo v slovenskem kulturnem prostoru. Lahko bi šlo za vernakularno izročilo, ki bi postalo, ob sprejemanju različnih jezikovnih in kulturnih identitet, dragoceno izročilo vseh skupin, ki se z njim identificirajo. In s tem nikomur ni nič vzeto.

Literatura:

Bandur, Simona. 2012. *Rezijani in rezijanščina: le redki se trudijo držet ore noše reči*. Dostupno na:

<https://old.delo.si/druzba/panorama/rezijani-in-rezijanscina-le-redki-se-trudijo-dyrzet-ore-nose- reci.html> (pristup 22. 3. 2012.).

Botkin, Benjamin Albert. 1949. *A Treasury of Southern Folklore*. New York: Crown Publishers.

Čunkina, Dorina in Milko Matičetov. 1974. „Pravljica o ugrabljeni mladi materi. Povedala Dorina Čunkina. Zapisal Milko Matičetov. Ilustriral Klavdij Palčič“. *Dan* 4: 27–29.

Dapit, Roberto. 1995. „La Slavia Friulana: Lingue e cultura: Resia, Torre, Natisone“. *Bibliografia ragionata / Beneška Slovenija: Jezik in kultura: Rezija, Ter, Nadiža: Kritična bibliografija*. Čedad in Špeter: Kulturno društvo Ivan Trinko in Zadruga Lipa.

Dapit, Roberto. 2001. „Identità resiana fra 'mito' e ideologia: gli effetti sulla lingua“. *Slavica Tergestina* IX: 301–319.

Dapit, Roberto. 2001a. „Sociolingvistično raziskovanje v Reziji in odmev tega dela v vzgojno-izobraževalnem sistemu in v družbi“. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 41 /1–2: 68–70.

Dapit, Roberto. 2013. „Razsežnost sodobnega ustnega izročila v Reziji (Italija)“. *Traditiones* 42/1: 175–186.

Dapit, Roberto. 2017. „Rezijanska Linčica Turkinčeca kot splošnoсловenski motiv drugosti“. *Studia Mythologica Slavica* 20: 179–203.

Dijk, van A. Teun. 1993. „Editor's Foreword to Critical Discourse Analysis“. *Discourse and Society* 4/2: 131–132.

Dijk, van A. Teun. 1985a. „Introduction: Discourse Analysis as a New Cross-Discipline“. V *Handbook of Discourse Analysis: volume 1: Disciplines of Discourse*. T. A. van Dijk, ur. London: Academic Press, 1–10.

Dijk, van A. Teun. 1985b. „Introduction: Discourse Analysis in (Mass) Communication Research“. V: *Discourse and Communication: New Approaches to the Analysis of Mass Media Discourse and Communication*. V T. A. van Dijk, ur. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1–12.

Dijk, van A. Teun. 1997. „The Study of Discourse“. V: *Discourse as Structure in Process: Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*. T. A. van Dijk, ur. London: Sage, 1: 1–34.

Duličenko, Aleksandr Dmitrijevič. 1981. *Slavianskije literaturnyje mikrojazyki Voprosy formirovanija i rasvitja*. Talinn: Valgus.

Fairclough, Norman. 1992a. *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.

Fairclough, Norman. 1992b. „Discourse and Text: Linguistic and Intertextual Analysis Within Discourse Analysis“. *Discourse & Society* 3/2: 193–217.

Fairclough, Norman in Ruth Wodak. 1997. „Critical Discourse Analysis.“ V: *Discourse as Social Interaction: Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*. T. A. van Dijk, ur. London: Sage 2: 258–284.

Fairclough, Norman. 1998. „Political Discourse in the Media“. V: *Approaches to Media Discourse*. A. Bell in P. Garrett, ur. Oxford: Blackwell Publishers, 142–162.

Gidens, Anthony. 1991. *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.

Golež Kaučič, Marjetka. 2003. *Ljudsko in umetno: dva obraza ustvarjalnosti*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Golež Kaučič, Marjetka et al. 2007. *Slovenske ljudske pesmi V*. Ljubljana: Slovenska matica in Založba ZRC, ZRC SAZU.

Golež Kaučič, Marjetka. 2021. „Jezik govora, jezik pesmi: med narečjem, nadnarečjem in standardnim jezikom“. *Traditiones* 50/2: 55–78.

Golež Kaučič, Marjetka. 2020. „Singing the Other: singing in two languages and code-switching/stitching“. *Tautosakos darbai* 59: 100–119.

Golež Kaučič, Marjetka. 2024. „Kočevarske in slovenske balade: kulturno in jezikovno prežemanje“. V: *Pesemsko izročilo Kočevske: Adolf Hauffen: nemški jezikovni otok na Kočevskem. Zgodovina in narečje, življenjske razmere, šege in navade, pripovedke, pravljice in pesmi*

znanstvenokritična izdaja. Anja Moric, ur. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 517–558.

Grgič, Matejka. 2016. *Jezik: sistem, sredstvo in simbol*. Trst, Gorica: Slori in Slovenski izobraževalni konzorcij.

Identitá tutela Val Resia,
<http://www.valresia.it/itvalresia/itvalresia.html>.

Komac, Miran. 1987. „Rezija/Resia: Zapis o ljudeh na zahodnem obrobju slovenskega etničnega ozemlja“. *Razprave in gradivo* 20: 141–155.

Kmiotek, Łucasz. 2017. „Language Proficiency and Cultural Identity as Two Facets of the Acculturation Process“. *Psychology of Language and Communication*. De Gruyter Open 21/1: 192–214.

Korneeva, Alyona, Kosacheva, Tatyana A. i Oksana A. Parpura. 2019. „Functions of language in the social context“. *EDP Sciences*, 69, 00064–00064.

Kumer, Zmaga et al. 1970. *Slovenske ljudske pesmi I*. Ljubljana: Slovenska matica.

Kumer, Zmaga et al. 1981. *Slovenske ljudske pesmi II*. Ljubljana: Slovenska matica.

Luckmann, Thomas in Maja Caserman. 1991. „Jezik in osebna identiteta“. *Teorija in praksa* 28/7: 796–803.

Negro, Luigia. 2013. „Rezijansko narečje: Prispevek KD Rozajanski Dum k ohranjanju domače slovenske različice“. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 53/3–4: 196–107.

Majovski, Jaruška. 2024. „Obrnili so se na ZN, češ da jih Italija ne ščiti“. *Primorski dnevnik*. Dostupno na:
<https://www.primorski.eu/se/obrnili-so-se-na-zn-ces-da-jih-italija-ne-sciti-GC1567484> (pristup 17. 3. 2024).

Matičetov, Milko. 1973. *Zverinice iz Rezije*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Matičetov, Milko. 2005. „Spolni evfemizmi, metaforika in podobe skrivnosti jezika pri Slovanih. Ob Duličenkovem predavanju 11. novembra 2005 v Ljubljani“. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 45/4: 62–67.

Merku, Pavle. 2004. *Ljudsko izročilo Slovencev v Italiji. Druga knjiga / Le tradizioni popolari degli sloveni in Italia*. Udine: Pizzicato.

Moric, Anja. 2024. „Nemški 'jezikovni otok' ali mešano jezikovno območje?: večjezikovne prakse n Kočevskem“. V: *Pesemsko izročilo Kočevske: Adolf Hauffen: nemški jezikovni otok na Kočevskem. Zgodovina in narečje, življenjske razmere, šege in navade, pripovedke, pravljice in pesmi: znanstvenokritična izdaja*. Anja Moric, ur. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 441–458.

Pound, Louise. 1945. *Nebraska Folklore*. Lincoln, London: University of Nebraska Press.

Rezija, UNESCO, slovenščina in Rusi. *Primorski dnevnik*. Dostupno na: <https://www.primorski.eu/novice/270619-rezija-unesco-slovenina-in-rusi-LJPR292382> (pristup 19. 5. 2017.).

Ramovš, Fran. 1935. *Historična gramatika slovenskega jezika: 7. Dialekti*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.

Ramovš, Mirko. 1998. *Polka je ukazana. Plesno izročilo n a Slovenskem. Od Slovenske Istre do Trente – 1. del*. Ljubljana: Založba Kres.

Ramovš, Mirko. 1999. *Od Slovenske Istre do Trente – 2.del*. Ljubljana: Založba Kres.

Rezija – deveta dežela (1962), film, arhiv GNI
SK000009RezijaDevetaDežela.

Rizzo, Alessandra. 2008. „Translation and language contact in multicultural settings“. *European Journal of English Studies* 12/1: 49–57.

Robertson, Roland. 1995. „Glocalisation: Time–Space and Homogeneity–Heterogeity“. V: *Global Modernities*. Mike Featherstone et al., ur. London: Sage, 25–44.

Sebeok, Thomas. 1994. *Signs: An Introduction to Semiotics*. Toronto: University of Toronto Press, Inc.

Steenwijk, Han. 1992. *The Slovene dialect of Resia: San Giorgio*. Amsterdam: Rodopi.

Šekli, Matej. 1999. „Rezijanščina na koncu 20. stoletja“. *Trinkov koledar za Beneške Slovence za leto 2000*, 125–137.

Strajnar, Julijan. *Rezija. Pesmi in glasba rezijanske doline*. CD. Udine: Založba Nota.

Šekli, Matej. 2015. „Slovanski knjižni mikrojeziki: Opredelitev in prikaz pojava znotraj slovenščine.“ V: *Država in narod v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. Hotimir Tivadar, ur. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 93–100.

Valentinčič, Dejan. 2014. *Slovenci v Reziji?: pravni položaj in dejansko življenje slovenske jezikovne manjšine*. V Celovcu: Univerza; Ljubljana: Inštitut Karantanija; Novo mesto: Arte4.

Valentinčič, Dejan. 2015. „Ko vprašanja, aktualna v 19. stoletju, (p)ostanejo ključni problemi skupnosti v 21. stoletju: primer Rezije“. *Glasnik slovenskega etnološkega društva* 55/3-4, 87–92.

Valentinčič, Dejan. 2016. „'Ta rožina dolina' med dvema ognjema: pogled na zgodovinske razloge za razdeljeno identiteto v Reziji in kratek opis današnjih konfliktov“. *Acta Histriae*. 24/2: 401–426.

Verč, Peter. „Preseneča me slovensko vmešavanje“. *Primorske novice*, Dostupno na: <http://primorske.si/Priloge/Limes/Preseneca-me-slovensko-vmesavanje.aspx>. (pristup 1. 7. 2011.).

Vezovnik, Andreja. 2008. „Kritična diskurzivna analiza v kontekstu sodobnih diskurzivnih teorij“. *Družboslovne razprave* XXIV, 57: 79–96.

Voigt, Vilmos. 1995. „Folklore, dialectology, and geolinguistics“. *Traditiones* 24: 353–367.

Summary

Difficult Linguistic Heritage or Diverse Identifications with the Resian Dialect and the Cultural Heritage of Resia

This article explores the complex linguistic and cultural heritage of Resian dialect, which is deeply intertwined with the question of identity within the community of the Resia Valley. While some interpret Resian dialect as a Slovene dialect and an integral part of Slovene cultural heritage, others claim it as an independent language and a marker of distinct ethnic identity. The paper examines discourses in the media and in political texts, while also analysing the role of the folk song tradition and the intertextuality of ballads in shaping cultural identity. Particular attention is given to the intersection of language and folklore in processes of identification, exclusion and the creation of ideological boundaries.

Keywords: Resian dialect, cultural heritage, identity, dialect and language, critical discourse analysis, ballads